

Fer tombarelles

(ALDC, III, 615. *Fer tombarelles*)

Els significants que s'han generat a l'entorn del concepte 'tomb o giravolt que hom dona amb el cos, especialment recolzant el cap o les mans a terra' són nombrosos, com passa amb altres conceptes relacionats amb el món dels infants (veg. per ex., *a collibè*, mapa 399, (*jugar*) *a fet*, mapa 396). Les motivacions es basen en: **1)** La idea de *tomb* (< veu imitativa TUMB- 'soroll d'un cos pesant, que gira rodant a terra'), amb un suf. dim.: *tombarella* (var. *tamborella* 19, 21, 44, 45, amb metàtesi vocàlica; *tombanella* 40, 58, amb dissimilació de líquides), *tombaletes* 86, *tombacions* 46; o sense el dim.: *tombessa*, potser per encreuament amb el der. de TRANSVERSA 'travessada' (es coneix la var. *tonversa*) (DECat), *tombega* 119; *bolcar* 'donar voltes a terra' (< llat. vg. *VOLVICARE 'giravoltar', der. de VOLVERE 'enrotllar; fer girar') explicaria *bolquets* 125 i *bolqueres* 130; **1a)** la combinació de *tomb* amb *cap*: *captombarella* 47, *capitomba* (var. assimilada *catitomba* 20, 27, 41, 48, 49, 97, 104, 105, 109, 112, *catatumbes* 124; *capitondes* 117, 120, *capisondes* 113); **1b)** la combinació de *cap* amb *girar*, també amb un suf. dim.: *capgirells*, *capgiretes* 83, 84.

2) La idea de 'posar-se de cap, llançar-se de cap': *cabussar* (< *capbussar*), format sobre *cap* i el suf. verbal *-ussar*, és l'origen de *cabusses* 122, *cabussetes* 91, 95, 111, 115, *cabossetes* 107, 116, 118, *camuss[ε]les* 174 (var. *comenseles* 182 [*cabusseles* × potser *començar*]); però el verb antic (i dial.) *cabussar* s'ha reïnterpretat i s'ha introduït el primer element etimològic, i d'aquí, sobre *capbussar* 28, s'han format els der. *capcabussa* 50, *capcabussos* 56, *capbussos*, *capbussetes* (var. *cambossetes* 101); *girabussos* 37 ha substituït *cap* pel present d'indicatiu de *girar*.

3) La idea de 'volta': *volta* (var. *volta de campana* 178, *campanada* 189, *volta a l'aire* 189; *vuelta* 93, *vuelta de campana* 87 ← cast.), *voltera* 132, 134, 137, afi a l'arag., *voltereta* 39, 93, 131, 138, 139, 147, 190 o *voltereta de toca campana* 131, del cast. o arag., *revolta* 145, 149, 171, 172, 173, 179, 180, *revoltinos* 140, d'estructura castellana; *canturneta* 98, der. de l'arag. *cantornar* (< *contornar*, pròpiament 'capgirar la batuda', amb dissimilació vocàlica); potser en relació amb les voltes repetides: *rondolar* 5, *rondoles* 5, der. del fr. *rond* 'rodó'; *trompilles* 9, pres de l'oc. *trompilh* 'trompitxo'.

4) La idea de 'vela': *beles* 128, 150; amb un primer element transparent: *puntaveles* 184, *giraveles* 185 (var. *xiribeles* 187, *xirimbeles* 188); però sovint opac: *cucaveles* (potser

relacionat amb *colca-vela* 'cavalca vela' [DECat]), documentat en Figuera, 1840; *cucav[ε]l·les* 75, *cucarab[ə]les* 80, *cucarab[ə]les* 81, *cucamb[ε]les* 126, *curumb[ε]les* 127, 136, 142, 144, 176, 181, *corumb[ε]les* 129, *cumbr[ε]les* 135, *curabeles* 148, *carumb[ε]les* 163, *cubab[ε]les* 146, *cobileles* 141, *cambuletes* 89, *caramboletes* 118 (atracció de *carambola*), *esturumb[ε]lles* 123, *xutxurumb[ε]l·les* 85.

5) La semblança amb el salt d'un cabirol, d'un cervatell: *cabrioles* 164, femení de *cabriol* (< llat. CAPREOLU, der. de CAPREA 'cabra salvatge'), var. *cabrioles*, amb nasal adventícia, *capiroles* 85 (pron. *cabirora*), 92, *cabiroletes* 10, *cambilaltes* 11.

6) La idea de 'exercici d'acrobàcia': *volantins*, pres i adaptat del cast. *volatín*, amb dilació de *n* (el cast. és manlleu a l'it. *burattino*), *titera de vela* 76 (← cast. *titere* 'putxinell; pirueta', d'origen expressiu).

7) La idea de 'verticalitat': *candeleteres* 15, 88, 100, 102, 106, 108 (var. *candiletes* 20), com en arag., inicialment referit a la posició de cap per avall i cames cap amunt, com en *caramuixes* 110 (dissimilació de *calamuixa*, der. de CALAMUS 'canya, tija', més el suf. llat. -UCIA, o bé de *canemuixa*, der. de CANNABIS 'cànem'), i *figuereta* i *arbreforc* 30, referits almenys en el seu inici a la vertical amb les cames obertes.

8) La referència a un cobricap com a punt de recolzament: *caugullada* 25 (< *cugullada*), der. de *cogulla* (< llat. CUCULLA 'capulla, cobricap'), amb una ultracorrecció en l'alternança *au/u, o* que presenten alguns mots (*rural*, veg. *reural*; *rumiar*, *reumiar*, etc., d'acord amb el model alternatiu *ab[əw]rar/ab[u]rar*, *naufraig/nufraig*, etc.).

9) La idea de 'caiguda': *sótala* 79, del llat. vg. SUBTULUS en femení 'part baixa [d'un edifici]' > 'cap avall' > 'caiguda' > 'tombarella'.

Altres mots no són d'interpretació clara: *culbatines* 96 podria tenir relació amb *cul* i un der. de *batre* 'pegar'; *fringoletes* 94, amb *frigola*, *farigola*; *fer comèdia* 152 deu tenir un caràcter humorístic; són més obscurs *concones* 99, *cunquerelles* 53 i *ximelades* 186.

Els verbs que s'usen més són *fer*, *pegar* en val., i, més recentment, *donar*, *dar*, *tirar*.

Són mots normatius *tombarella*, *capgirell*, *capitomba*, *capbussó*, *capbussada*, *capgiró*, des del DG₁, 1932; *fer la figuereta* 'posar-se de mans en terra i cames enlaire' (del DG₁, 1932) ja figura com a sinònim de 'tombarella' al DIEC₁, 1995, com també *titera*.